

דלאתה, קדש ובניאס

מאת ש. אסף

מאמרו של מר ברסלבסקי בנושא זה (ידיעות ה', עע' 124 — 131) זקוק להשלמות ולתקונים. וקודם כל יש להדפיס מחדש בנוסחה מתוקנת ומלאה את שתי התעודות החשובות שפרסם בסוף מאמרו. את התעודה הראשונה כבר מסרתי לדפוס עוד בקיץ שעבר בספר היובל לכ' ד"ר מגנס, ומכיון שהספר עומד לצאת לאור בשבועות הקרובים, אין צורך לחזור ולהדפיסה כאן. שם גם פירשתי את תוכנה, פירוש השונה בכמה פרטים מפירושו של מר ב.

על תעודה זו אעיר כאן רק שתי הערות: א. לדעת מר ב. מכיל הקטע האוכספורדי שני מכתבים: "בצדו האחד מכתב קטוע ומרופט בעברית ובצדו השני סופו של מכתב בערבית המסתיים בשתי שורות עבריות", ולדעתי אין כאן אלא מכתב אחד שראשו וסופו עברית ואמצעו ערבית. דבר רגיל במכתבי אותה תקופה (ע' למשל אגרות ר' שמואל אבן עלי ובני דורו¹). התחלתו וחלק מאמצעו, שבו עבר הכותב מעברית לערבית, חסרים. — ב. נוטה אני לדעתו של נייבואיר ש"אל קדש" הנזכרת במכתב מתכוונת לירושלים. ברסלבסקי סובר, שאילו היתה הכונה לירושלים "חייב היה לכתוב "קודס" כמקובל בתעודות הגניזה ובימי הבינים בכלל", ועל זה יש להעיר שרוב סעדיה גאון בסדורו, ההולך ונדפס. עמ' ד' ועמ' ח' כותב "אלקדס" בלי ואו, ויתכן שאחרים כתבו את המלה בשין²).

כותב המכתב חותם שלמה הכהן מעיר דלתון. יש לזכור שאף ברשימה שפרסם מאן³ נזכרו כמה כפרים בתאר עיר: עיר בריה, עיר עקאל⁴ וזיתון, עיר עלמא, עיר אלעלויה, עיר אלגוש.

ואשר לתעודה השניה הנוגעת לבניאס, הריהי אמנם כדברי מר ב. "בכללה פגומה ומרופטת" (אך מצבה טוב הרבה יותר משל הקודמת), מכל

(1) עי' סימני' א, ב, ד, ה, ז, ה, ועוד ועוד.

(2) עי' עתה גם י. בן-צבי, מסעות א"י לר' משה באסולה (שכתב דבריו אמנם בומן מאוחר לערך, בשנת רפ"ב), עמ' 88: "הישמעאלים קורין... לירושלים אל קודש".

(3) *The Jews in Egypt* II, p. 204.

(4) [ציל' עין אל זיתון; עי' ספרי תולדות הישוב, עמ' 121 — ש. קל].

מקום השתדלתי להעתיקה כולה ע"פ התצלום שבידי, והריני נותנה כאן בשלמות, פרט למלים מספר שבאו על הקרע או על המחק. התעודה מענינת מבחינת לשונה וסגנונה, ויש לשטר ההרשאה שלפנינו דמיון רב לשטר ההרשאה שנכתב ברמלה שנה אחת אחריו⁵ ולזה שנכתב בצור בשנת תשע"א⁶. יש לשים לב לכתוב בשו' 4: "דשמעה [לדמ] שק"י), ו. א. שקהלל בניאס-פמיס היתה נשמעת וכפופה לקהלל דמשק, ובניאס נחשבה על גליל דמשק⁸.

בהמשך דבריו מתעכב מר ב. על התעודה. שפרסמתי בספרי⁹; ואם כי לא כל דבריו מדוקדקים, אבל ראוי הוא לשבח על הערתו החשובה שהכינוי "אלעמתאני" מוכיח על ישוב יהודי בחמתן — עמאתה. כן שבתי ועיינתי בתצלום שלפני מאותה תעודה ומוצא אני, שקריאת מר ב. "אלבאניאסיה" נראית יותר מקריאתי "אלדראתי אסיה", שציינתי אותה אמנם בשעתה, ע"י קו מלמעלה, כקריאה מסופקת. האותיות האמצעיות שבמלה זו הן דבוקות ומעורות זו בזו וצורתן משונה ועשויות הן להטעות את הקורא.

(5) שפרסמתי בתרביץ ט', שטרות עתיקים מן הגניזה, סי' י"ב.

(6) שם, סי' ו'; ועי' מה שכתבתי בענין זה ב"מספרות הגאונים", עמ' 204—206.

(7) המלה "דשמעה" נראית ברור, ואין בה כל ספק; אך מן המלה "לדמשק" ברורה

רק השין בלבד, ונראית גם הקוף, שהיא בחלקה מטושטשת. נראים גם שרידי ל' בהתחלה.

(8) השווה גם מאן, שם, ע' 203.

(9) מספרות הגאונים, ע' 203.

שטר הרשאה שנכתב בפמים בשנת ד"א תתי"ו (1056 אחר ספה"נ)

[כ"י (15) T 1, 13 T-S]

[מה שהיה לפנינו או ה[ז]קנים¹ החתומים למטה בשטר הרשא[ה] זה]

[בחמישי בשבת]² בעשרין וששה יומין בירח תמוז שנת השמטה שהיא שנת

[ארבעת אלפיים ותמאניה מא[ה] וששה]³ עשר שנין לבירייתה דעלמא במדינת דן

(1) כך מתחילים כמה שטרות ארצישראליים מאותו זמן, עי' שטרות עתיקים מן

הגניזה, סי' י', י"א.

(2) לפי הטבלאות של מאהלר חל באותה שנה ר"ח תמוז ביום א', וכ"ו בו ביום ה'.

(3) כך יש להשלים, ולא כמו שהשלים ב.: "וארבע", על יסוד טעות דפוס שנפלה בהערה

- [הקרויה פ]מיס דשמעה [לדמ]שק שבא לפנינו חסין בן הלל הידוע קטום
 5. [ואמר היו ע]לי עדים [וק]נו ממני קנין גמור וכתבו וחתמו עלי בכל לשון
 [של זכות] ותנו לו ליוסף בן מחפון להיות בידו זכות וראיה בבתי דינים
 מחמת שרציתי בר[צון] נפשי ואני לא אנוס כלל אלא ברצוני וחפצי וישוב
 [דעתי] נתתי לו ארבע [א]מות קרקע מחלקי שבארץ ישראל במתנה מתנת
 [פרהיסייה] מתנה צמ[ותה וח]לוטה מתנת עלמין נתונה ומש[ל]מת בידו ואגבן
 10. [הרש]יתיהו הש[לטתיה] עשיתיהו ומיני[תיהו] אפוטרופא ⁴ על ה[ביעת]
 ע . . . הידוע בן זגראן בזהוב וחצי זהוב ורביע שהיה לי אצלו וכי נתתי
 ליוסף זה האנטילר ⁵ שלי רשות למיזל למדין למחזק למקנה למזכה להנפק
 לנפשו זה[וב] . . . ם וחצי זהוב ורביע זהוב שהיה לי בידו ויש לו רשות
 לתבעו בבתי די[נים] ולהזמינו לדין ולהזקיפו קיו ⁶ המשפט ולגבותן ממנו
 15. בקושי ובשופי בין בדיני ישראל בין בדיני אומות העולם ואף למחאה
 מחאתה ולקיימה זכואתה [חיווא]תא ואחואתא ⁷ ולבטלא חיווא[תא וז]כואת[א]
 ואחואתא לקבוע זמן ולבטל זמן [יש לו להשביע להחרים ול]גזר ולעשות
 כל מה שהוא רוצה כל מה שהוא עושה עשוי לפי ששמתי ידו כידי ופיצויו פיצויו
 וכל שמתענה ⁸ מן הדין קיבלתי עלי בין לזכות בין לחובה ומאחרי שהכרנו
 20. חסין זה ושמענו דבריו וראינו דעתו מיושבת עליו קנינו מידו בכלי הכשר
 לקנות בו קנין גמור אגב ארבע אמות קרקע שלא כאסמכתא ושלא
 כטופסא השטר על כל ה[כתו]ב ומפורש למעלה כשורת הדין וכתבנו
 וחתמנו ונתננו ל[ו] ש[י]הא [שטר . . .] בידו לזכות וראיה בבתי דינים
 וקיים ובר[יר]. וחומר שטר זה כחומר כל השטרות] וההרשאות המעולות המוחזקות

שלי, תרביץ ט', ע' 28, ושם במקום תרצה צ"ל תשצה, ותמהני שלא עיין בגוף הכתובה שם
 שכתוב מפורש ששבע מאוון ותשעין וחמש" היא שנת השמטה, ולפי"ז שנת תתי"ו היא שנת
 שמטה ולא תתי"ד, וחשבון זה יוצא גם מכמה שטרות אחרים שפרסמתי, שם, סי' א', ב', י', י"א
 (ושם הערה ח) וכתובת צור בסוף ס' השטרות לרה"ג ועוד.

4) מורשה, עי' תשוע"ג שפרסמתי במדעי"ה יהדות ב', סי' י"ח, הערה 3; ס'
 השטרות לרה"ג, ג', 62, 66; שטרות עתיקים, סי' י"ב, י"ג ועוד.

5) עי' שו"ת מהר"ם ב"ר ברוך, הוצ' מק"ג, ע' 155: ואנטלר הוא אפוטרופא, ועי'
 מש"כ מספרות הגאונים, ע' 205 ושטרות עתיקים, תרביץ שם, ע' 16, 196.
 6) צ"ל: קיום.

7) חיוואתא ואחואתא = ראיות והוכחות, ובס' השטרות לרה"ג, ע' 33; זכואתא
 וחזואתא, וכן בשטרות עתיקים, סי' י"ב, בשטר שנכתב ברמלה שנת תתי"ז.
 8) עי' ספר השטרות לרה"ג, ע' 33, הערה 12.

25. בבית דין [. . .] וקבי[ל]

עמרם בן הלל נִן
 כלף בן שלה נִן
 צדקה בן שלמה הכהן סֵט
 ישעיה בן הלל נִן

אתקיים [שט]רא דנן קדמנא ב[ידינא] בתלתא דנוסחיה ושהודי כתיבין
 עלא וקיומיה בגויה בכתב ידי שהדי דחתומין ביה אילין שמהתהון
 30. עמרם בן הלל נִן כלף בן שלה נִן צדקה בן שלמה הכהן סֵט ישעיה בן
 הלל נִן ואמרו חתמות ידינא דא ואתחזקא לנא ידיהון⁹ אשרנוהי
 וקימנוהי כד דחאזי עק[י]בה בר מנחם נִן¹⁰.

סמח בן הבה נִן בעֹז החזן בן דויד נִן¹¹.

(9) צ"ל: חתימת ידיהון.

(10) חתימה זו חסרה לגמרי בהעתקת ב.

(11) מר ב. כותב: „שתי החתימות המקבילות (?), שבשורה האחרונה, באות כאשור לחתימותיהם של הרבעת העדים הראשונים“, ומתוך שהשמיט את גוף האשור נתן מקום להערת העורך: „אמנם יש והחתימו כמה עדים על השטר ויכולים להיות כלם עדים“, ואולם באמת יש כאן לפנינו אשרתא וקיום מבית-דין של שלה.

מכתבו של ר' מנחם החברוני*

מאת ש. קליין

בגשתנו לבקר את המכתב הזה עלינו לשים לב לא לבד לאותם הענינים, שאת הקבלתם אפשר למצוא גם בספרים או במכתבים אחרים — כמו שעשה מר בן-צבי את הדבר הזה בעיון רב, אלא — ובעיקר — עלינו לבדוק אותם הדברים, שאינם נמצאים אצל אחרים והם מופיעים בתורת „חידושים“ במכתבנו זה. כמו-כן יש לגלות את מקור הדברים, שהם לא מפורשים למדי אצלו, אלא כאלו מובלעים בתוך שאר הענינים; וכן יש להעיר על הפרטים התמוהים שבתוך דבריו.

1. נתחיל ב„חידושים“, ודוקא במקום הקשה ביותר — כפי דברי בן-צבי (עמ' 121—122) — „הוא תיאור נסיעתו מעכו לבית שאן ולצור“. והנה אלה

(* עי' „ידיעות“ ה', עמ' 119 ואילך.